Littorina neritoides petraea (Montagu, 1803) op drie plaatsen in Nederland autochthoon aangetroffen

door

J. H. Stock

In het afgelopen jaar, 1949, zijn aan de enige autochthone vindplaats van deze kleine alikruiken-soort, een drietal belangrijke vindplaatsen toegevoegd. Belangrijk in dit opzicht, dat deze nieuwe plekken, waar **Littorina neritoides** is geconstateerd, niet slechts een enkel exemplaar van deze soort opleverden, maar een hele populatie.

Tot 1949 waren er slechts 2 vondsten van **L. neritoides** op onze pieren en havenwerken bekend, n.l. beide van Scheveningen: 1916, Jhr. W. C. van Heurn en 1923, J. van der Vecht. Hieraan moet nog een vondst van aangespoelde exemplaren gevoegd worden, n.l. bij het Wassenaarse Slag (vgl. v. Benthem Jutting, 1933 en v. Regteren Altena, 1937).

In de zomer van 1949 vond de Heer K. Swennen te Den Helder, 2 exemplaren van **L. neritoides petraea** op de Zeedijk aldaar. „Gealarmeerd" door deze vondst ging ik zelf eind Juni van dat jaar zoeken naar het dier en niet zonder succes. Op de Helderse Zeedijk, ter hoogte van paaltje 130 begint een houten beschoeiing, die uit naast elkaar geplaatste palen bestaat en bij kalm weer ten dele boven het water uitsteekt. Op de koppen van de palen dezer beschoeiing trof ik de soort in grote hoeveelheden aan. In de spleten van het hout wemelde het van deze alikruik en in korte tijd verzamelde ik tussen paaltje 130 en 140 ± 90 levende exemplaren*). Verder dan paaltje 140 scheen de populatie zich niet te hebben uitgebreid, althans meer naar de kant van Huisduinen vond ik ze niet meer. Alle verzamelde dieren waren klein, de grootste mat nog geen 4 mm. Zo goed als alle schelpjes waren glad, donker purperbruin en zonder lichte band over de peripherie van de laatste winding. Merkwaardig was de plaats, waar de dieren leefden: helemaal op de kop van de paal, dus in de spatzône, waar ze weinig of geen concurrentie meer hebben van andere alikruiksoorten, in het bijzonder van **L. saxatilis** subsp.

Precies 2 maanden later, 27 Augustus 1949, zochten de Heren Swennen, A. Mulder en ik wederom op dezelfde plaats op de Zeedijk. Tussen paaltje 130 en 140 vonden we **L. neritoides** veel minder dan in Juni; de weinige exemplaren, die verzameld werden waren echter duidelijk

*) Mevr. W. S. S. van der Feen—van Benthem Jutting en Dr. C. O. van Regteren Altena waren zo vriendelijk om mijn determinatie van deze exemplaren als **Littorina neritoides petraea** te bevestigen.

groter dan twee maanden tevoren: verreweg de meeste schelpjes waren ± 6 mm groot, exemplaren van ca. 2 mm grootte, zoals die waaruit het Juni-materiaal voor 90% bestond, vonden we nauwelijks. Deze grotere exemplaren waren nu wel in het bezit van een geelbruine band onder de peripherie van de laatste omgang. Bij enkele dieren werd deze lichte band opgevolgd door een donkerpaarse periphere en dan weer een iets lichtere band, die tot de sutuur doorloopt. Deze laatste band is niet zo licht als de sub-periphere, hij is donker rood-bruin getint. Bij deze oudere exemplaren is de columellaire zijde van de mondrand iets verdikt, door een crêmekleurige lijst, die binnenin de mond verloopt. Deze lichte lijst wordt geaccentueerd door een violette bies, die evenwijdig aan de buitenkant van de columellaire zijde van de mond loopt, en die scherp is afgetekend tegen de weer lichte achtergrond van de sub-periphere band. De oudere Augustus-exemplaren hadden slechts weinig glans, minder dan de jongere schelpjes, maar zij glansden toch sterker dan welke variëteit van de Gewone of Ruwe Alikruik dan ook. Bovendien zijn de schelpen gemakkelijk aan hun relatief grotere hoogte van **L. littorea** en **L. saxatilis** te onderscheiden. **L. neritoides** lijkt, wat de vorm betreft, meer op het slakje **Assiminea** (een vergelijking die overigens niets meer dan zeer oppervlakkig is, want **Assiminea** heeft meer windingen en een aanduiding van een navelspleet, die bij **L. neritoides** geheel ontbreekt). In het veld is ook het ontbreken van spiraal-structuur een goed kenmerk om **L. neritoides** te onderscheiden van kleine **L. saxatillis rudis**. Van volwassen exemplaren van **L. saxatilis rudis** is de onderscheiding al heel gemakkelijk, omdat **L. neritoides** veel kleiner blijft: tot 8 mm. Onderscheid met **L. littorea** in het veld is ook gemakkelijk, want **L. littorea** leeft niet in het supra-littoraal, terwijl **L. neritoides** niet buiten het supra-littoraal voorkomt.

Ondanks het achteruit gaan in aantal van **L. neritoides** in Den Helder gedurende de zomermaanden constateerde de Heer Swennen toch de soort nog op verschillende andere plaatsen op de Zeedijk tussen Den Helder en Huisduinen, vooral op houten paaltjes, maar toch ook op stenen in de hoogste wierzône, met **Enteromorpha** en **Pilayella**, b.v. op de piertjes bij paaltje 1—8.

In dezelfde herfst werd nog een plaats gevonden waar **L. neritoides** autochthoon voorkomt. De Heren A. Mulder en H. Leys (beide uit Haarlem), verzamelden op de IJmuidense Zuidpier een alikruikenvorm, die ik eveneens als **L. neritoides** herkende.

Tijdens kalm weer op 10.XII.1949 zocht ik zelf op de IJmuidense Zuidpier naar **L. neritoides**. En ook hier bleek de soort vrij veel voor te komen, zij het niet zo gemakkelijk te vinden als in Den Helder. Ook hier in het supra-littoraal. Maar omdat de omstandigheden in IJmuiden heel anders zijn dan op de bovenvermelde vindplaatsen te Den Helder is de opbouw

van het supra-littoraal vrij afwijkend van de bekende zôneverdeling. Grote kubische steenblokken zijn tegen een uit bakstenen loodrecht uit zee opgetrokken pier gestort.

Reeds bij matige wind spat het zeewater met geweld tegen de blokken op, met als gevolg, dat er een in verticale richting uitgebreide spatzône ontstaan is, die door de willekeurige ligging der blokken nogal grillig begrensd is. De beschutte zijde der blokken krijgt daarbij veel minder spatwater dan de naar de zee toegekeerde zijde, zodat op een plek, die onder normale omstandigheden midden in het littoraal zou liggen, toch een „spatzône-milieu" kan heersen.

In deze spatzône leeft **L. neritoides** en wel altijd min of meer beschut, nooit op plaatsen waar bij storm de felle golfslag kan beuken. Veelal trof ik exemplaren aan in holletjes in de steen soms 2 of 3 bijeen in zo'n uitholling. Deze min of meer verborgen levenswijze zal wel in verband staan met de teerheid van de schelp. **L. neritoides** toch heeft een veel dunnere schelp dan welke der andere Nederlandse alikruiken ook, een schelp, die zo teer is dat men het dier bij het van de steen afnemen gemakkelijk stukknijpt, iets dat men bij de andere **Littorina's** niet licht doet.

Ook in Den Helder werd reeds de verborgen levenswijze vastgesteld, in spleten van het hout.

De levenswijze in holletjes doet **L. neritoides** afwijken van **L. saxatilis rudis**, die ook in IJmuiden in dezelfde zône, zeer veel en uitsluitend in jonge exemplaren, voorkomt. **L. saxatilis rudis** kruipt actief rond over het hele oppervlak van de steen en let daarbij niet op het al of niet beschut zitten. **L. neritoides** zag ik daarentegen nooit actief over de steen kruipen.

De IJmuidense vondsten betreffen volwassen dieren, vaak 6 à 7 mm groot, zwart-violet van tint en met een duidelijke, brede, geelbruine subperiphere band op de laatste winding.

L. neritoides leeft te IJmuiden niet zo extreem hoog als in Den Helder, althans ten opzichte van **L. saxatilis rudis**.

De derde plaats waar **L. neritoides** levend werd aangetroffen, vernam ik eerst kort geleden en ik ben niet in staat geweest zelf deze plek te bezoeken. Daarom ga ik hier af op mededelingen van de Heren K. Swennen en K. den Hartog, beide uit Den Helder, die zo vriendelijk waren gegevens te verschaffen en materiaal op te sturen.

Deze derde vindplaats dan, is gelegen even benoorden Petten, nabij Callantsoog, ter hoogte van strandpaal 17. Op een piertje aldaar werden de dieren verzameld, levend tussen **Balanus balanoides**.

Uit dit laatste gegeven, de levenswijze tussen **Balanus balanoides**, kan worden afgeleid, dat **L. neritoides** óók te Callantsoog in de hoogste zones leeft. Immers deze soort zeepok kan lange droogte verdragen, en zij vormt dan ook een dichte, witte gordel, van verre te herkennen, in het

supra-littoraal. Tussen de zeepokken kan L. neritoides, evenals op de andere vindplaatsen werd vastgesteld, goed wegkruipen in holletjes.

En nu: hoe komt het, dat deze toch heus op de genoemde vindplaatsen (en bovendien merendeels zo goed onderzochte plekken) niet zeldzame alikruik niet eerder is gevonden? Daarvoor zou ik 2 redenen kunnen aanwijzen: ten eerste, dat zij door hun beschutte levenswijze nooit eerder zijn opgemerkt of althans niet als zodanig zijn herkend, òf in de tweede plaats omdat zij zich nog eerst sinds kort op genoemde plekken hebben gevestigd. Vóór dit tweede geval pleit n.l. een vondst van de Heer Swennen, die op 16 November 1947 op de Helderse Zeedijk, op dezelfde plaats tussen paaltje 130 en 140 als waar nu L. neritoides optimaal voorkomt, een balk begroeid met Lepas vond, waarop ook onze L. neritoides zat. Deze aangespoelde balk, die waarschijnlijk wel vergezeld was van meer begroeide drijvende voorwerpen, zou dan de dieren aangebracht hebben op de dijken van Den Helder.

Hiermee is natuurlijk het voorkomen van L. neritoides petraea op de IJmuider pier en nabij Callantsoog niet verklaard, tenzij men ook daar een hypothetische balk wil aanvaarden.

Summary in English

Littorina neritoides petraea (Mont., 1803) until 1949 a very rare species in Holland, has been found in many living specimens on the dike of Den Helder, the Pier of IJmuiden and on a little pier near Callantsoog (North of Petten). Some remarks are given on the ecology of this species.